

DONES EMPRESONADES: REPÚBLICA, GUERRA I FRANQUISME*

Ricard Torres Colom

La repressió legitimada des de l'Estat sempre es troba acompanyada per una propaganda dirigida a les masses que, sense capacitat de resposta, n'assimilen la seva necessitat, amb la qual cosa el concepte de justícia no sols s'atenua sinó que a més la complementa en forma de revenja col·lectiva.

Mujeres... se centra en aquesta línia, analitzant una presó femenina: Ventas durant el període 1931—any de la seva creació—, fins 1941, moment en que comença a *normalitzar-se*. Es tracta, doncs, de l'estudi d'un lapsus de temps estret però intens, que defineix l'entramat de la seva gestació, des dels ideals republicans sota la batuta de Victoria Kent, els moments de guerra civil i la repressió franquista. Fernando Hernández Holgado, bon coneixedor del tema, es recolza en les seves experiències com a inssubmís antimilitarista actiu, matèria primera per tal d'obtenir respostes a les seves inquietuds. *Historia de la OTAN. De la guerra fría al intervencionismo humanitario* (Los Libros de la Catarata, 2000) y *Soledad Real* (Ediciones del Orto, 2001), són els seus antecedents més significatius.

Disposem d'un digne precedent de l'estudi sobre el món penitenciari per a dones, com és el cas de la presó de Màlaga. Però *Mujeres...* ens ofereix un seguit de propostes que destaquen com a eix vertebrador. La seva estructura abarca els temps de República, la guerra civil i especialment el franquisme a través de tres capítols: *El infierno, La venganza i Terror-supervivencia*.

El centre penitenciari de Ventas naix auspiciat per Victoria Kent al front de la Direcció General de Presons, entre abril de 1931 i juny de 1932, i el seu projecte plasma la nova concepció penitenciària republicana, científica, humana i reformadora. La inclusió de personal tècnic qualificat, o la instal·lació als centres de bústies de reclamacions, per exemple, ressaltaven el nou concepte penitenciari. Amb tot, l'obra de Kent restà descapçalada no sense la complicitat de l'aparell anterior a les seves reformes i també amb veus que, des del propi PSOE, s'havien alçat per sol·licitar major duresa a les presons (pp. 73-75). Qüestió que es faria palpable durant la guerra, coneixent un marcat retrocés qualitatiu fins que a finals de març de 1937, Ventas recuperà la seua normalitat.

El franquisme es va traduir en una superpoblació terrible. Ventas, concebuda per albergar un màxim de 500 recluses es va veure desbordada per més de 3.500 ingressos, quasi tots de preses polítiques. Les dones recluses a Ventas, prostitutes segons la verborrea dels vencedors, es van veure sotmeses a la repressió del règim. Execucions sumàries, vexacions, tortures, condicions higièniques inexistentes—fins a 13 recluses compartint celes dissenyades per a dos—, parts sense assistència mèdica, menors, fills de preses compartint condemna, rates, alimentació deplorable i insuficient... s'aplicaren a unes dones que patiren el triple estigma de la seua condició sexual, militant i antifranquista. Preses sense càrrecs, sota acusacions inintel·ligibles i d'altres internades pel fet de ser parents d'opositors que recolzaven l'anterior govern. Així, trobem 84 afusellades documentades, incloses algunes d'elles prenyades—l'autor assegura amb raó que la xifra queda curta—, menors de 21 anys i també de 15—les *Tretze Roses*—, 81 morts per malaltia i un suïcidi (p. 226).

* HERNÁNDEZ HOLGADO, F. (2003): *Mujeres encarceladas en la prisión de Ventas: De la República al franquismo, 1931-1941*. Madrid: Marcial Pons.

El règim sempre tractà d'ocultar l'abast dels seus quefers repressius, el que ha portat l'autor a un minuciós treball que calcula en 13.000 les preses que Ventas arribà a albergar (pp. 134-139). Per aquest motiu, la presó va arribar a ser coneguda com el *almacén de mujeres*. Es tractava del que l'autor denomina encertadament *Infierno organizado*, doncs el fet de portar els infants a l'infermeria era sinònim de condemna a mort (p. 224) davant la negligència de metges i monges. Un panorama que es completava amb tot tipus de malalties epidèmiques que afectaven tant a les recluses, com als seus fills. Uns fills que en nombroses ocasions formaren part del fenomen d'unes adopcions imposades, mentre que, per la seva banda, bona part del personal de la presó passà amb èxit el filtre de les depuracions i continuà exercint el seu càrrec.

Front aquesta situació, les recluses portaren endavant un exemplar entramat de resistència i solidaritat clandestina —autoanomenat *la familia*—, generalment connectat amb l'exterior.

Ens trobem, doncs, davant un interessant treball que, tot recolzant-se en un estricte i disciplinat sentit del mètode, denuncia un element concret de la repressió franquista, elaborat des d'una defensa no tan visceral de la font oral que li atorga un tarannà testimonial com a instrument de denuncia front el silenci interessat que la *nosstra* transició obvià desenterrar. A més, la interessada desaparició/ocultació de fonts documentals escrites, ha reforçat la importància del testimoni oral (p. 33) i que l'autor ha sabut manejar de forma magistral aportant una més que digna documentació, tan ben estructurada com analitzada.

Mujeres... es converteix així en una obra indispensable per a l'estudi del que l'autor qualifica com *cultura femenina del hecho penitenciario* (p. 37) i un referent ineludible per a lluitar contra l'immens buit en el que es troba el tema de la repressió franquista. En aquest cas, des del punt de vista femení.